

POLİTİKADA 45 YIL

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

Özet

Yakup Kadri milli mücadelenin zafere ulaşmasının ardından İstanbul'a döndüğünde siyasi anlamda bölünmüş bir şehirle karşılaşır. Bu bölünmüşlük hâli politik hayatının geri kalanında da devam eder. Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarına rağmen İsmet İnönü başbakan olur ama kendisine yöneltilen eleştirilere daha fazla katlanamadığı için bir süre sonra istifa eder. Şeyh Said önderliğindeki ayaklanmanın ardından Takriri Sükun adlı sert bir kanunla tekrar yönetime gelir. Bu sefer yolsuzluk iddialarıyla anılır ve bu haberlere karşı yaklaşımı Yakup Kadri'yi şaşkınlığa uğratır. Atatürk ile aralarındaki bazı anlaşmazlıkların ardından görevden alınır. Fakat Atatürk'ün ölümünün ardından siyasi çevrelerin isteksizliğine rağmen tekrar başbakan olur. Artık baskıcı Milli Şef rejiminin lideridir. Bu baskıcı yönetim biçimi Demokrat Partinin doğmasına yol açar. Bu dakikadan sonra İsmet İnönü'nün her adımı politika sahnesinde kalmaya hizmet eder. Yakup Kadri, İnönü'nün politik adımlarını ve onun politik hayata getirdiği dinamikleri anlamlandırarak milli bir kahramanın nasıl kendine hizmet eden bir politikacıya dönüştüğünü örnekler.

İnsanlar

Abdülhalik Renda	Siyasetçi
Abdülmecid Efendi	Son halife
Adnan Adıvar	Hekim, siyasetçi ve yazar
Adnan Menderes	Siyasetçi
Ahmet Ağaoğlu	Siyasetçi
Ahmet Kemal	Devlet adamı
Ali Çetinkaya	Asker ve siyasetçi
Ali Fethi Okyar	Asker, diplomat ve siyasetçi
Ali Fuat Cebesoy	Asker ve siyasetçi
Asım Us	Siyasetçi
Bedii Faik Akın	Yazar
Behçet Kemal Çağlar	Şair
Celal Bayar	Ekonomist ve siyasetçi
Celal Karasapan	Diplomat ve siyasetçi
Cemal Gürsel	Asker ve devlet adamı
Esat Sagay	Devlet adamı
Falih Rıfki Atay	Yazar
Ferit Tek	Siyasetçi, diplomat ve fikir adamı
Fevzi Çakmak	Asker ve siyasetçi
Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu	Gazeteci ve siyasetçi
Hakkı Tarık Us	Yazar, siyasetçi ve öğretmen
Halide Edib Adıvar	Yazar
Hasan Âli Yücel	Öğretmen ve devlet adamı
Hüseyin Cahit Yalçın	Yazar ve siyasetçi
Hasan Dinçer	Avukat ve siyasetçi
İsmet İnönü	Asker ve siyasetçi
Kasım Gülek	Siyasetçi
Kâzım Karabekir	Asker ve siyasetçi
Kemal Satır	Hekim ve siyasetçi
Mahmut Soydan	Siyasetçi, gazeteci, yazar, asker ve iş adamı
Mustafa Şeref	Siyasetçi
Nihat Erim	Hukukçu, akademisyen ve siyasetçi
Nuri Conker	Asker ve siyasetçi
Rasih Kaplan	Hukukçu ve siyasetçi

Rauf Orbay	Asker ve siyasetçi
Recep Peker	Asker ve siyasetçi
Refet Bele	Asker ve siyasetçi
Refik Koraltan	Siyasetçi
Refik Saydam	Hekim ve siyasetçi
Reşit Galip	Hekim ve siyasetçi
Şemsettin Günaltay	Tarihçi ve devlet adamı
Şükrü Saraçoğlu	İktisatçı ve devlet adamı
Talat Aydemir	Asker
Tevfik Bıyıklıoğlu	Asker ve siyasetçi
Velit Ebüzziya	Gazeteci ve yayımcı

Olaylar

Zaferden Sonra

1922 yılında, İzmir'in alınmasından sonraki günlerde Yakup Kadri ve Falih Rıfki, Mustafa Kemal'in kaldığı Uşşakizade köşkünde misafir edilir. Falih Rıfki, bir sabah kahvaltı masasındaki sohbeti röportaja çevirir ve Mustafa Kemal'den zaferi hem askeri hem de siyasi bakımlardan analiz etmesini ister. Mustafa Kemal detaylıca bir cevap verir. Yakup Kadri ile Falih Rıfki bunun Mustafa Kemal'in zaferden sonra verdiği ilk röportaj olmasının heyecanı ile Bornova'da kaldıkları eve gidip hemen çalışmaya koyulur. Açıklamanın askeri kısmına dair Falih Rıfki, siyasi kısmına dair de Yakup Kadri birer yazı yazar.

İkisi de yazılarının İstanbul'da nasıl bir etki yarattığını bilemez ancak merak da etmez. Zira haber olmaya değer her şeyin kaynağında olduklarını düşünürler. İzmir'den Uşak'a kadar Yunan askerlerinin halka yaptığı eziyetin kalıntılarına, Kütahya-Bursa yolunda istilacıların esir kamplarına götürülüşüne ve Mudanya'daki mütareke görüşmelerine tanıklık ederler. Fakat İstanbul'a döndüklerinde daha bir hafta önce milli mücadele yanlıları ve karşıtları olarak ikiye bölünen basın daha da bölündüğünü ve şehrin bambaşka bir siyasi iklimde yaşadığını görürler.

Üç Siyasi Oluşum

Bu siyasi iklimde üç ayrı grup sivrilir. Milli mücadelenin siyasi kadrosunu oluşturan Anadolu ve Rumeli Müdafaa Hukuk Cemiyeti, M.M. Grubu olarak bilinen Müdafaa Milliye Grubu ve İttihat ve Terakkiler. Birinci grubun lideri Yakup Kadri'dir, ikincisinin Velit Ebüzziya, üçüncüsünün de Kara Kemal olarak bilinen Ahmet Kemal. Milli mücadeleye büyük katkıları olan M.M. Grubu, Müdafaa Hukuk Cemiyetini Anadolu'yu temsil etmeye yetkin görmediği için tanımak istemez. Hatta kendilerine bağlı İstanbul valisi ve emniyet müdürünü Müdafaa Hukuk Cemiyetine dahil olan kimseleri soruşturmaya zorlar. Bu iki grubun çekişmesi İttihatçılara yarar. Zira, mütareke döneminde ülkeden kaçmak zorunda kalan İttihatçılar tekrar İstanbul'da faaliyet göstermeye başlar.

Yakup Kadri, herkesi birleştiren milli mücadele ruhunun artık yok olduğunu hisseder. Zira Büyük Millet Meclisinin temsilcisi olan yakın arkadaşı Dr. Adnan Adıvar bile İstanbul'daki en etkili siyasi gücün hâlâ İttihatçılar olduğuna inanmakta ve ona Kara Kemal'le anlaşmasını tavsiye etmektedir. İnsanların İttihatçılara verdiği bu önemden rahatsız olduğu için durumu Mustafa Kemal'e bildirmek üzereyken onun basın toplantısı için İstanbul'daki gazete sahipleri ve başyazarlarını İzmit'e davet ettiğini öğrenir. İzmit'e gitmek için vapura bindiğinde yolcular arasında Kara Kemal'i de görür ve onun herhangi bir gazeteyle bağlı olmadığı hâlde neden İzmit'e gittiğini anlayamaz.

Mustafa Kemal onu gazetecilerden ayrı olarak görmek istediğinde toplantı yerinde Velit Ebüzziya ve Kara Kemal'le karşılaşır. Mustafa Kemal üçüne de temsil ettikleri siyasi oluşumlarla ilgili sorular sormaya başlayınca Kara Kemal, İttihat ve Terakkî'nin siyasi anlamda artık sona erdiğini ama eski İttihatçıların memlekete faydasının dokunabileceğini düşünerek onları örgütlediğini belirtir. Velit Ebüzziya ise M.M. Grubunun milli mücadeleye büyük katkıları sağladığının altını çizerek İstanbul'daki en önemli siyasi oluşumun kendileri olduğunu ima eder. Yakup Kadri temsil ettiği oluşumun başındaki isim bizzat Mustafa Kemal olduğu için yalnızca İstanbul'da yürüttüğü faaliyetlerden bahsetmekle yetinir.

Mustafa Kemal onları dinledikten sonra yapılacak seçimde oyları bölmek gerektiğini söyleyerek bundan sonra Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti altında faaliyet göstermelerinin uygun olduğunu ifade eder. Kara Kemal bunu hemen onaylarken Velit Ebüzziya herhangi bir karşılık vermez.

Yakup Kadri İstanbul'a döndükten sonra üç siyasi oluşumu bir araya getirmeye çalışır. Fakat Velit Ebüzziya ile Kara Kemal'in tavırlarında bir değişiklik hissedemez. Durumu Mustafa Kemal'e bir mektupla bildirir. Mustafa Kemal de konuyla ilgilenmeleri için milletvekili Ali Çetinkaya ile Rasih Kaplan'ı İstanbul'a gönderir.

Yakup Kadri onların gelişle düzelmeyen sorunları Mustafa Kemal'e bir mektupta uzun uzun anlatır ve onu anlayamayan kitlelerin arasında manevi bir anarşinin hüküm sürmesinden şikayet eder. Daha sonra, mektupta kullandığı dilin fazla duygusal olmasından dolayı Mustafa Kemal'in onu küçümseyeceği endişesine kapılır. Fakat Mustafa Kemal çalışmaya olduğu gibi devam etmesini isteyen kısa bir telgrafla karşılık verince yazdıklarına fazla önem vermediğini düşünür. İstanbul'daki seçim sonuçları onun korktuğu gibi gelmeyince biraz olsun rahatlar.

İzmir ve Çevresi

Fakat İzmir ve çevresindeki sonuçlar, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin buralarda İstanbul'daki gibi örgütlenmemesinin bir sonucu olarak o kadar parlak gelmez. Burada yalnızca İzmir'in kurtuluşunu önemseyen Reddi İlhak Cemiyeti tanınmaktadır. Üstelik, bu cemiyete bağlı bazı kimseler milli mücadele sırasında kaçmış olmalarına rağmen ancak mücadele sonlandıktan sonra başarıda payları varmışçasına gösteriş yaparak ortaya çıkar. Yakup Kadri, seçim sonuçlarının bu kişilerin manipülasyonu neticesinde kötü geldiğini düşünür. Zira Halide Edib, Falih Rıfkı ve Asım Us'tan oluşan bir heyetle Manisa'ya uğradığında bu kişiler ondan Mustafa Kemal'le görüşmeleri için aracılık etmelerini istemiş o da böyle bir şeye yetkili olmadığını söylemiştir. Onlar da milli mücadelede memleketlerinden kaçtıkları için kendilerine böyle davranıldığını iddia etmiştir.

Nitekim, onunla bu konuşmayı yapan kişi daha sonra Manisa'da belediye başkanı seçilir ve Müdafaa-i Hukuk başkanı olur. Milletvekili seçimleri öncesinde de Yakup Kadri'nin ve *Vakit* gazetesi sahiplerinden Hakkı Tarık Us'un Manisa milletvekili aday listesinden çıkarılmasını sağlar.

Bunda *Tanin* yazarı Hüseyin Cahit Yalçın'ın Yakup Kadri hakkında yazdıklarının da payı vardır. Hüseyin Cahit, Lozan Konferansı görüşmeleri sırasında Türk delegasyonunu gücendirdiği için İstanbul'a gönderilir, sonrasında da sert yazılar kaleme alır. Hüseyin Cahit'in hak ve adaletin daima Batılılardan geldiğine inanan bir Osmanlı aydını olduğunu düşünen Yakup Kadri de onu şiddetle eleştirir. Bu atışmalar sürerken *Tanin* gazetesi en büyük satışını Manisa'da gerçekleştirir. Hüseyin Cahit'in Yakup Kadri hakkında kaleme aldığı sert ifadeler elden ele dolaştırılır. Yakup Kadri, bu olanlar yüzünden Manisa yerine Mardin'den milletvekili adayı gösterildiğini öğrenince adaylıktan affını rica eder.

Başbakan Kim Olmalı?

Mustafa Kemal'in ısrarıyla Mardin milletvekili olan Yakup Kadri Ankara'ya gittiğinde kendini başbakanın kim olacağıyla ilgili bir tartışmanın içinde bulur. O, Lozan Konferansında Türkiye'ye temsil eden İsmet Paşa'nın en iyi aday olduğunu düşünse de Mustafa Kemal, İsmet Paşa'nın ağır işittiğini öne sürerek sağlık sorunu nedeniyle bu işi hakkıyla yerine getiremeyeceğini ifade eder. Yakup Kadri ve diğerleri İsmet Paşa'nın Lozan Konferansında Türkiye'yi temsil ederken sorun olmayan sağlık sorununun neden şimdi mesele edildiğini sorgulayınca Mustafa Kemal, çocukluk arkadaşı ve yakın dostu Fethi Okyar'ın başbakanlığa daha uygun bir kişilik olduğunu söyler.

Yakup Kadri, Mustafa Kemal'in çevresindeki insanların İsmet Paşa'dan hoşlanmadığını daha önce de sezmiştir. Ancak bu sefer Refet Paşa dostlar arasındayken İsmet Paşa'yla ilgili fütursuzca konuşur. Yakup Kadri'ye Birinci İnönü Savaşı'nda elde edilen zaferi İsmet Paşa'ya mal eden makalesini okuduğunu, makalenin şairane olduğunu ama gerçeklikle hiçbir ilgisinin bulunmadığını söyler. Yakup Kadri de Mustafa Kemal'in zafer üzerine İsmet Paşa'ya çektiği telgrafın da mı şiirden ibaret olduğunu sorar. Refet Paşa, o telgrafın da bir şair olan Hamdullah Suphi tarafından kaleme alındığını hatırlatır ve zaferin gerçek sahibinin Fethi Paşa olduğu karşılığını verir. Yakup Kadri, Refet Paşa'nın söylediklerine yıllar sonra Kurmay Albay Tevfik Bıyıklıoğlu'nun İnönü zaferine dair yazdığı notları gördüğünde hak verir.

Ancak o günlerde İsmet Paşa'ya karşı olan bu tutumun sebebini anlamak için çabalar. Milli mücadele sırasında Ankara'dan Gördes kasabasına yardım götürən Kızılay heyetine iki milletvekiliyle katıldığı zamanı hatırlar. Eskişehir'e vardıklarında cephe kumandanı İsmet Paşa'yı görmek istemiş ancak yerinde bulamamışlardır. Daha sonra, Kütahya'ya gitmek üzere istasyonda beklerken İsmet Paşa'yla karşılaşınca İsmet Paşa yalnızca Yakup Kadri'ye sıcak davranmıştır. Yakup Kadri, İsmet Paşa'nın bu tavrını garipsemiş ancak anlam verememiştir.

Bunları düşünerek Mustafa Kemal'i İsmet Paşa'nın başbakan olması konusunda şüpheye düşüren sebebi anlamaya çalışır. Bu sırada, Başbakan Rauf Orbay o sırada dışişleri bakanı olan İsmet Paşa'yla yaşadığı anlaşmazlık nedeniyle görevden ayrıldığı için meclisteki İsmet Paşa karşıtlığı gittikçe yoğunlaşır. Bu şartlar altında nihayet Fethi Okyar zafer sonrasının ilk başbakanı olur.

İsmet Paşa Karşıtlığı

Bazı milletvekillerinin bakan olma arzusuyla yol açtığı huzursuzluklar meclisteki gerilimin giderek artmasına yol açar ve Fethi Bey kısa bir süre sonra görevden çekilince adeta bir rejim buhranı yaşanır. Rauf Orbay'ın destekçileri cumhuriyetin ilanını ve halifeliğin kaldırılmasını önlemeye çalışır. Yakup Kadri bunu ideolojik bir karşı çıkıştan ziyade cumhuriyetin ilanıyla devletin başına geçecek olan Mustafa Kemal'in İsmet Paşa'yı başbakan yapmasını önleme çabası olarak yorumlar. Nitekim, Rauf Bey cumhuriyetin, milletin geleceğini bir başkasının eline bırakması anlamına gelmediğini, *Tanın* yazarı Hüseyin Cahit Yalçın cumhuriyet rejiminin askeriyenin zorbalığı olmaması gerektiğini, *Tevhidi Efkâr* yazarı Velit Ebüzziya da İsmet Paşa'nın başbakanlık konumuna hak ederek gelmesinin mümkün olmadığını dile getirirler.

Nihayet İsmet Paşa başbakan olduğunda onun bir polis devleti kurduğundan, milletvekillerinin hafiyeler tarafından takip edildiğinden ve konuşmaların gizlice dinlendiğinden şikayet edilir. Görünürdeki hedef İçişleri Bakanı Ferit Tek olsa da aslında şikayetçi olunan kişi İsmet Paşa'dır.

O günlerde hükümet, Bağdat Demiryolu imtiyazının Almanlarda kalmasını savunurken milletvekillerinin büyük kısmı millileştirilmesini talep eder. İsmet Paşa meclisteki gerginliği azaltmak ve bayındırlık bakanının kararlarını savunmak için çırpındıkça Meclis Başkanı Fethi Okyar onu alaycı bir gülümsemeyle seyrederek. Bu tartışma dolu oturumların birinde Yakup Kadri'nin yanında oturan Refet Paşa onu dirseğiyle dürtüp İsmet Paşa'nın ülkeyi meclisteki insanlardan ibaret sanacak kadar görüşlü olduğunu ifade eder.

Yakup Kadri'ye Karşı

Meclisin hararetinden Yakup Kadri de payına düşeni alır. Bütçe kanun tasarısıyla ilgili *Akşam* gazetesine yazdığı bir makale nedeniyle hakarete uğradıklarını söyleyen maliye bakanlığı kurulu onu sert bir şekilde eleştirir. Yakup Kadri o makaleyi, halife ve eski hanedan mensuplarına bağlanan aylık konusunun cumhurbaşkanlığı bütçesinden öncelikli tutulup tasarının en başına yerleştirilmesine öfkelenildiği için kaleme almıştır.

Kendini savunmak için kürsüye davet edildiğinde ona hakaret eden, saldırmaya çalışan, hatta kurşun kalemle gözünü oymaya kalkan milletvekillerine karşı Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilleri kürsünün etrafında barikat kurmak zorunda kalır. Fakat ironik bir şekilde, bu olaydan yaklaşık bir ay sonra hilâfet kaldırılır ve tüm hilâfet mensuplarının sınır dışı edilmesine karar verilir. Mustafa Kemal'in son dakikada yaşlı kadınların sürgünden muaf tutulması talebine karşılık saray kadınlarının ihtiraslılığına atıfta bulunarak karşı çıkanlar da Yakup Kadri'ye saldıranlardır.

Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, Yakup Kadri'ye alaycı bir dille o makaleyi yazma cesaretini Mustafa Kemal'den aldığını ima eder. Bu iş gerçekten de cesaret gerektirir. Zira aydın din adamlarının hilâfetin gereksizliğine dair içtihatlarına rağmen meclis çevresindeki büyük çoğunluk, İstanbul basınının nerdeyse tamamı, din adamları ve bazı yabancı isimler Mustafa Kemal'e hilafeti kaldırmaması yönünde telkinlerde bulunmaktadır.

Hilâfet Meselesi

Bugünlerde bu tartışmadan cesaret alan Halife Mecid Efendi hükümetin tavrından resmi yollarla şikayetçi olur. Mustafa Kemal'in bu şikayetlere karşı yeni tedbirler alınması gerektiğini savunmasına rağmen İsmet Paşa müzakereci bir tavır takınır. Yakup Kadri yıllar sonra onun bu tutumunu Mustafa Kemal'in manevi prestijini halifenin prestijyle dengelemek istemiş olabileceğine yorar.

Fakat İsmet Paşa, Mustafa Kemal'in konunun ciddiyetle ele alınması gerektiğini bildirmesi üzerine meclisten hilâfet yanlılarını İstanbul'da İstiklâl Mahkemesinde yargılatmak üzere bir karar çıkarttırır. Bu mahkeme eski Mebusan Meclisi üyesi Lütfi Fikri'yi hapse mahkûm etmek dışında kimseyi cezalandırmaz ama İstanbul'da hilâfet lehine esen rüzgârlara az da olsa engel olur.

Ali Fuat Paşa

Hilâfet konusu kapandıktan sonra anayasa tasarısında yer alan veto hakkıyla başkumandanlık yetkisi tartışma konusu olur. Fakat İsmet Paşa da hâlâ hedeftedir. Hatta ona karşı olan tavır orduya da sıçrar. Mustafa Kemal, Rauf Orbay'ın görevden çekildiği günden beri Refet Paşa ve Ali Fuat Paşa'yla Kâzım Karabekir Paşa arasında bazı planlar yapıldığını düşünür. Ali Fuat Paşa ile Kâzım Karabekir Paşa'nın ordu müfettişliğine geri dönmek isteyip kısa bir süre sonra tekrar milletvekili olmaya karar vermelerini de orduyu kendi lehlerine döndürme konusunda başarılı hissetmelerine bağlar.

Ali Fuat Paşa'nın Ankara'ya döndüğü gün onu Çankaya'da yemeğe davet eder. O akşamki davetliler arasında Yakup Kadri de vardır. Misafirler ayakta sohbet ederek beklerken Mustafa Kemal durmadan saatine bakıp yaverinin kulağına bir şeyler fısıldar. Fakat Ali Fuat Paşa bir türlü gelmez. Sonunda saat ona doğru misafirler masaya davet edilir. Mustafa Kemal, morali bozuk bir hâlde Ali Fuat Paşa'nın mutlaka Kâzım Karabekir veya Rauf Orbay tarafından bir oyuna getirildiğini ima eder.

Ancak Yakup Kadri o geceyi yıllar sonra Ali Fuat Paşa'dan dinleme fırsatı bulduğunda onun o gün, zamanında kendine kurmay başkanlığı eden ve Moskova büyükelçisiyken onunla askeri ataşe olarak çalışmış olan Saffet Arıkan'ın evinde bulunduğunu öğrenir. Ali Fuat Paşa, Saffet Bey'den Mustafa Kemal'le görüşmek için aracılık etmesini rica etmiş ancak o akşam Çankaya'daki davetliler arasında bulunan Saffet Bey bu konuda herhangi bir adım atmamıştır.

Yakup Kadri bu iletişimsizliği, bir devlet başkanıyla ordu müfettişinin küçücük bir şehirde birbirlerine ulaşamamalarını bir türlü anlayamaz. Fakat muhalefete göre, arkadaşlarıyla Mustafa Kemal'in arasını düzeltme görevini üstlenen Ali Fuat Paşa'ya, Mustafa Kemal'in eski silah arkadaşlarıyla yakınlaşmasını istemeyen, onun daima kendine muhtaç kalmasını isteyen İsmet Paşa engel olmuştur.

Muhalefet Örgütleniyor

Bir akşam Halk Partisindeki hizipleşmelerin önüne geçmek için Çankaya'da gizli bir toplantı yapılır. Öncü kadro, hizipleşmelerin önüne geçmek için bazı isimlerin tasfiyesini talep eder. Onlar konuşurken Mustafa Kemal de adı geçen herkesin ismini not eder. Fakat sonunda isimler o kadar çoğalır ki tebessümle artık mecliste kendilerinin azınlıkta kalacağını söyler. Bunu duyan herkes bir anda susar. Mustafa Kemal biraz düşündükten sonra konuyu konuşmak için bir iki kişiyi çağırmak istediğini belirtir ve Diyarbakır milletvekilleri olan Zülfü Bey ile Feyzi Bey'i çağırır.

İki milletvekili yüzlerinde o saatte Çankaya'ya çağırılmış olmanın verdiği herhangi bir şaşkınlık belirtisi olmadan içeri girer. Mustafa Kemal, bir prensipte anlaşmanın ve istikrarlı bir hükümet kurmanın imkânı kalmadığını söyledikten sonra bu konuda neler düşündüklerini sorar. İki milletvekili de onu tasdik edip beraberce vatana hizmet etme yükümlülükleri olduğundan bahseder. Tam bu sırada Mustafa Kemal'in yaveri içeri girip masaya birkaç mektup bırakır. Mustafa Kemal mektupları okuduktan sonra gülümseyerek konunun kendiliğinden hâll olduğunu bildirir. Zira muhalefet, Terakkiperver Cumhuriyet Partisini kurmaya karar vermiştir.

İsmet İnönü ve Fethi Okyar

İsmet Paşa kendine yönelik saldırılara daha fazla dayanamayıp istifa edince yerine Fethi Okyar gelir. Ülkedeki karışıklıkları olağanüstü hâl ile bastırmak isteyen İsmet Paşa'nın ardından Fethi Okyar'ın gelişi İstanbul basınını yatıştırır. Fakat kısa bir süre sonra Şeyh Said'in isyan hareketi baş gösterir. Fethi Bey bunu dağlardaki eşkıyalık faaliyetlerinden biri sayarken İsmet Paşa isyanın ordunun müdahalesini gerekli kılabacak kadar ciddi olduğunu düşünür.

Bir akşam yemekten sonra Çankaya Köşkü'nde birkaç oyun masası kurulur. Yakup Kadri ve arkadaşları Mustafa Kemal'le poker oynarken, İsmet Paşa'yla Fethi Bey bir başka masada briç oynar. Gecenin ilerleyen saatlerinde Mustafa Kemal bir telgraf alır ve okuduktan sonra yaverine telgrafi başbakana vermesini söyler. Fethi Bey telgrafi alıp okuduktan sonra yavere geri verip oyuna devam eder. Yaver geri gelince Mustafa Kemal bu sefer telgrafi İsmet Paşa'ya vermesini söyler. İsmet Paşa telgrafi okur, ayağa fırlar, telaşlı telaşlı etrafına bakınır, bir sigarayla kibrit arar sonra da tekrar yerine oturur. Mustafa Kemal bunun üzerine "İşte iki adam arasındaki fark" dedikten sonra Şeyh Said'in adamlarının Şemdinan'a kadar geldiğini bildirir.

İsmet Paşa Yine Başbakan

İçlerinde Kâzım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa ve Refet Paşa'nın bulunduğu muhalefet grubu isyanın iç savaşa dönüşme ihtimaline dikkat çekerek orduyla bastırılmaması için gece yarısına kadar mecliste mücadele eder. Bugünlerde İsmet Paşa tekrar iktidara gelir ve hem isyanı orduyla bastırır hem de Takriri Sükûn adlı bir kanun çıkarır.

Yakup Kadri, yıllar sonra o günlerde zafer gibi algılanan bu durumun aslında bedbahtlık olduğuna kanaat getirir. Zira bir ülkeyi şiddetle idare etmek bir devlet adamı için pek hoş bir şey değildir. Üstelik, İsmet Paşa o günden sonra ülkenin bir kısmına bir tiran gibi görünmeye başlar. Ancak milli mücadelenin henüz ölmemiş olan savaşçı ruhuyla, Yakup Kadri ve diğerleri o günlerde devlet adamlarından sadece cesaret ve kahramanlık bekler.

Muhalefet

Hem muhalefet hem de bazı Cumhuriyet Halk Partili milletvekilleri mecliste kürsüye her çıktıklarında Takriri Sükûn kanununun Abdülhamid devrinde bile görülmemiş bir istibdat rejimine yol açtığını haykırır. Bir süre sonra İzmir'de Mustafa Kemal'e düzenlenen suikast girişiminin ardından milli mücadelenin ve devrim hareketinin tam bir birlik ve beraberlik ruhu içinde hayata geçirilmediği gerçeği su yüzüne çıkar. Mücadeleye katılanlar artık rütbe ve makam yarışındadır.

Fakat Şeyh Said'in önderliğindeki isyan bastırıldıktan ve sorumlular İstiklal Mahkemesi tarafından cezalandırıldıktan sonra basındaki muhalefetin de sesi kesilir. Artık İsmet Paşa koltuğunda daha rahattır. Yakup Kadri, onun köşkünün hemen yanındaki bir bağ evinde kaldığı süre boyunca onunla sık sık görüşme fırsatı bulur. İsmet Paşa artık tüm endişelerinden sıyrılmış gibidir.

Başka Bir İsmet Paşa

Yakup Kadri, eski endişeli İsmet Paşa'nın yerini her şeye uzaktan bakıp küçümseyen umursamaz bir İsmet Paşa'nın aldığını düşünür. Kaldığı bağ evini Mustafa Kemal'in ısrarıyla İş Bankasından kredi çekip satın almıştır fakat borcunu ödeyemediği için evi satmaya karar verir. Bu kararını İsmet Paşa'ya ilettilğinde İsmet Paşa ona küçümseyen bir bakış atıp kişisel çıkarlarını gözetme konusundaki başarısızlığına vurgu yaparak sadece "Sen çocuksun, çocuk" der. Ancak devlet kadrolarındaki yolsuzluk haberleri rahatsızlık verecek noktaya ulaştıkça bir şeyler yapması gerektiğini fark ederek iş hayatına atılan siyasetçilere karşı bir mücadeleye girişir.

Fakat kısa bir süre sonra bu mücadelenin her siyasetçiye karşı eşit bir şekilde verilmediği ortaya çıkar. Örneğin, İsmet Paşa'nın arasının açık olduğu Denizcilik Bakanı İhsan Bey'le onun yakın arkadaşı Milletvekili Fikret Bey, Yavuz zırhlısının tamirini yapan yabancı bir şirketten komisyon aldıkları gerekçesiyle yüce divanda yargılanırken adı yolsuzluğa karışan Ticaret Bakanı Ali Cenani'ye hiçbir yaptırım uygulanmaz.

İsmet Paşa Yakup Kadri'ye İhsan Bey'in arkadaşlarının intikam almak için Ali Cenani'nin de cezalandırılmasını istediklerini ama kendisinin bir Osmanlı sadrazamı olmadığını, bir cumhuriyet başbakanı olduğunu ve ona göre hareket edeceğini söyler. Fakat baskılara daha fazla dayanamayıp Ali Cenani'yi de yüce divana gönderir.

Yakup Kadri, Ali Cenani'nin namuslu biri olduğunu söyleyerek yaptığı şeyin ceza gerektirmeyen bir usulsüzlük olduğunu, o nedenle de İhsan Bey üç yıl hapis cezası alırken onun idari para cezasına çarptırıldığını belirtir. Onun yüce divanda yargılanmasını da İsmet Paşa'nın bir tavizi olarak niteler.

İsmet Paşa, kendine yakın olan isimlerin devletin imkânlarını kendilerinin ve akrabalarının lehine kullanmalarına ses çıkarmazken zamanında kendisine karşı olanların her hareketinde soruşturulacak bir şey arar. Meclisteki destekçilerinin sayısı da gittikçe azalır.

Devletçilik

Yakup Kadri, CHP Genel Sekreteri Recep Peker'e devrim ilkelerini halka anlatmak için bir dergi kurmayı düşündüğünü bildirir ancak Recep Peker öfkeli bir şekilde böyle bir yetkiye sahip olmadığını, gerekirse bunu kendilerinin yapacağını söyler. Bunun üzerine, Yakup Kadri Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'dan izin alarak *Kadro* dergisini kurar.

Fakat dergi, adının sosyalist partilerin "cadre" tabirinden geldiği ve sayfalarına yabancı ideolojileri taşıdığı gerekçesiyle eleştirilir. Derginin temel hedefi partinin devletçilik ilkesini anlaşılabilir bir hâle sokmaktır. Zira bazı CHP'li milletvekilleri bile bunun bir ekonomik sistem olduğundan habersiz, yalnızca devletin tarafını tutma anlamına geldiğini zannederken bazısı da devlet tekeli olduğunu düşünür.

Derginin birinci yılında Yakup Kadri devletçilik tanımını İsmet Paşa'nın ağzından dergiye koymak istediğini iletince İsmet Paşa, hemen Yakup Kadri'yi masasının başına oturtup dikte etmeye başlar. İsmet Paşa, devletçiliğin ülkedeki sanayinin ve ticaretin gelişmesi için verilen devlet desteği olduğunu uzun uzun açıklar. Ancak Yakup Kadri, yıllar sonra bu açıklamaya baktığında İsmet Paşa'nın tarif ettiği bu ekonomik sistemi hayata geçirmede başarılı bir yönetici olmadığını görür. Zira o dönemdeki iş adamları krizde olan Avrupa'nın iflas eden şeker ve tekstil fabrikalarının makinelerini satın alıp Türkiye'ye getirir ve hemen kendi şirketlerini kurarlar ya da ikinci defa satarlar. Sanayi dünyasında işler böyle yürürken halk şekere de kumaşa da erişemez.

Serbest Cumhuriyet Partisi

Halkın gidişattan rahatsız olmasına rağmen basın suskundur. Hâl böyleyken Mustafa Kemal bir muhalefet partisinin kurulmasını ister ve bunu Fethi Okyar'a teklif eder. Ahmet Ağaoğlu parti programını hazırlar, Nuri Conker de parti sekreteri olur. Partinin kurulduğu akşam Fethi Okyar ve Yakup Kadri kaldıkları otele dönerken Fethi Bey ülkenin bir muhalefet partisine ihtiyacı olduğunu, kendisine şimdiden birçok telgraf geldiğini söyler. Otele vardıklarında yeni gelen telgrafları birlikte okurlar. Tüm telgraflarda Fethi Bey bir kurtarıcı gibi övülür ve parti üyesi olma isteği dile getirilir.

Fethi Bey Yakup Kadri'ye kendi partilerine ne zaman geçeceğini sorunca Yakup Kadri, Mustafa Kemal'in kendisine böyle teklifte bulunmadığını, bulunsa bile ilkesel olarak Serbest Cumhuriyet Partisiyle uyuşmadığı için özür dileyerek CHP'de kalmak istediğini iletceğini söyler. Fethi Okyar partiyle hangi ilkelerde uyuşmadığını sorunca bunları yazılı olarak açıklayacağı cevabını verir.

Kısa süre içinde ülkede bir karışıklık baş gösterir. Fethi Bey'in miting düzenlediği İzmir'de CHP'nin il idare merkeziyle partinin yayın organı *Anadolu* gazetesi taşlanır. Fethi Bey'le arkadaşları İzmir'den Balıkesir'e geçtiklerinde halk onları yeşil bayraklarla, ilahilerle karşılayıp onlar için kurban keser. Yakup Kadri bu olaylara bakarak Mustafa Kemal'in bir muhalefet partisini yeraltındaki gerici faaliyetlerini gün yüzüne çıkarmak ve tehlikenin büyüklüğünü hükümete göstermek için kurduğunu düşünür.

Fakat Fethi Bey'in bu olaylardan sorumlu tutularak gece yarısına kadar kendini mecliste savunmak zorunda bırakıldığını gördükçe onun için üzüldür. Onun kendini saatlerce yılmadan savunuşu ona olan saygısı daha da artırır. Ancak Serbest Cumhuriyet Partisi sonunda kapatılır. Yakup Kadri, kimsenin yedi yıldır iktidarda bulunan İsmet Paşa'yı partinin ilkelerini halka benimsetme konusunda hiçbir şey yapmaması hakkında sorguya çekmeyi akıl etmemesinden hoşlanmaz. Zira hükümet, olayları çıkarıcı cezalandırdıktan sonra devrimin hiçbir sarsıntıya uğramaksızın memlekete yerleştiği kanaatiyle yoluna devam eder.

İş Bankası Meselesi

1932 yazında Yakup Kadri ve eşi, Mustafa Kemal'in Yalova'daki köşküne sık sık davet edilir fakat her seferinde otellerine bir iç sıkıntısıyla geri dönerler. Bir akşam misafirler Mustafa Kemal'e, İsmet Paşa'nın kendisine hediye edilen Malatya kayısılarından birazını ona gönderip göndermediğini sorunca Yakup Kadri yine İsmet Paşa'yla ilgili bir sorun olduğunu sezer. İş Bankası Genel Müdürü

Celal Bayar'la Yönetim Kurulu Başkanı Siirt Milletvekili Mahmut Soydan'ın Yalova'ya sık sık gelip köşkte bir iki saat kaldıktan sonra İstanbul'a döndüklerini duyunca konunun İş Bankasıyla ilgili olduğunu anlar.

Yine Yalova'daki köşkte yenilen bir akşam yemeğinin sonlarına doğru Mustafa Kemal, Ekonomi Bakanı Mustafa Şeref'e bazen birlikte çalıştıkları insanların gerçek niyetlerini anlama konusunda yanılacaklarını, kendisinin de yanıldığını söyleyip güvendiği bazı isimlerin işlediği yolsuzlukları uzun uzun anlatır ve Mustafa Şeref'e onun maiyetinde bulunan bir genel müdür hakkında ne düşündüğünü sorar. Mustafa Şeref adı geçen kişinin namuslu biri olduğunu söyleyince Mustafa Kemal eliyle masaya vurup o kişinin İş Bankasının İstanbul'da bir kâğıt fabrikası kurmak için yaptığı başvuruyu engellediğini, başvuruyu bizzat kendisinin incelediğini ve kanunlara aykırı tek bir nokta bulamadığını, bunun ancak kötü niyetten ya da bazı kötü etkiler altında kalmaktan kaynaklandığını söyler. Yakup Kadri, İsmet Paşa'nın İş Bankasının yatırımlarını ve yönetim kurulunu nasıl kontrol altında tutmak istediğini bildiği için Mustafa Kemal'in kötü etkiler altında kalmaktan bahsederken aslında İsmet Paşa'yı ima ettiğini anlar.

Bu olayın ertesi akşamı Mustafa Kemal, birkaç metre ötede kalan İsmet Paşa'yı yemeğe davet eder ancak Ali Fuat Paşa'yı davet ettiği akşamki gibi İsmet Paşa'yı da saatlerce beklemek zorunda kalır. Misafirlere İsmet Paşa'nın köşküne yeni geldiğini, gelir gelmez banyoya girdiğini, giyindiğini söyleyerek açıklamalar yapar. Kimseyi daha fazla bekletmek istemediği için ona doğru yemeğe başlarlar.

İsmet Paşa saat on bir gibi asık bir suratla içeri girer ve kimseyle konuşmadan yerine oturur. Herkes sessizlik içinde ne olacağını beklerken Mustafa Kemal, neşeli bir havayla İsmet Paşa'ya kendisini banyosundan çıkarıp aceleyle görmek istedikleri için özür diler, sonra da suyun yeterince sıcak olup olmadığını sorar. İsmet Paşa herhangi bir karşılık vermeyince suyun sıcaklığının tansiyona göre ayarlanması gerektiğini söyleyip tansiyonunun kaç olduğunu sorar. İsmet Paşa yine hiçbir şey söylemeden masadaki *Akşam* gazetesini açıp okumaya başlar. Mustafa Kemal bu sefer dizbağı nişanıyla ilgili haberi mi okuduğunu sorar. İsmet Paşa gazeteyi indirmeden dizbağı nişanının ne olduğunu sorar. Mustafa Kemal, bir Amerikan gazetesinin İngiltere'nin kendisine dizbağı nişanı vereceğini yazdığını söyler. İsmet Paşa, bu nişanın neden kendisine verileceğini sorar. Mustafa Kemal, İngilizlerin kendisini sevdiğini, bu sevgilerini de Lloyd George'yi düşürerek gösterdiğini söyler. İsmet Paşa Lloyd George'nin koalisyon kabinesindeki anlaşmazlık yüzünden düştüğü karşılığını verince Mustafa Kemal bu anlaşmazlığın Dumlupınar'da kazanılan zafer üzerine çıktığını ve Lloyd George'nin en çok Türkiye'ye karşı uyguladığı politika nedeniyle eleştirildiğini hatırlatır. Masadaki herkes bu atışmayı sessizce ve şaşkınlıkla takip eder. Gecenin sonunda Mustafa Kemal, İsmet Paşa'yla baş başa kalıp konuşmak isteyince Yakup Kadri bir şekilde anlaşacaklarını düşünerek rahatlar.

Nitekim, ertesi akşam Mustafa Kemal'le İsmet Paşa birbirlerine yine eskisi gibi davranır. İsmet Paşa, doğu cephesinde görev yaparken kendisini ziyarete gelen Mustafa Kemal'e düşmanların baskın yapacağını ama kumandanlığa ulaşamadığı için hiçbir karar alamadığını söylediğinde Mustafa Kemal'in altıncı kolordu kumandanı olarak geri çekilme emri verip onu bir felaketten kurtardığını anlatarak ona olan minnettarlığını yineler.

İş Bankası ve Ekonomi Bakanlığı arasındaki çekişme de Mustafa Eşref'in istifası sonucu yerine Celal Bayar'ın geçmesiyle kapanır. Fakat kâğıt fabrikası da bir türlü kurulmaz. Yakup Kadri, fabrikanın kurulmayışından dolayı bu görev değişimini anlamsız bulur.

İsmet Paşa Görevden Alınır

Mustafa Kemal'in Celal Bayar'ın Türkiye'nin en büyük iktisatçısı olduğuna dair beyanlarından sonra Yakup Kadri, İsmet Paşa'nın gerginliğini onun yüzünden ve davranışlarından okumaya başlar. Bir gece Mustafa Kemal, Eğitim Bakanı Esat Sagay'ın yerine Reşit Galip'i getirmek istediğini İsmet Paşa'ya telgrafla bildirince İsmet Paşa cevabında uykusundan uyandırılarak kabinesinde değişiklik yapılacağı haber verilen bir başbakanın ne söyleyeceğinin bir önemi olmadığını yazar. Yakup Kadri, eğitim bakanının değiştirileceği uzun süredir konuşulduğu için İsmet Paşa'nın tepeden inme bir kararla karşılaşmış gibi tepki vermesini yersiz bulur.

Kendisinin Prag elçiliğinde bulunduğu sırada İsmet Paşa'nın sağlık sorunları nedeniyle görevden çekildiğini, yerine Celal Bayar'ın geldiğini öğrenince hemen İsmet Paşa'ya bir mektup yazar. İsmet

Paşa kendisinin iyi olduğunu söylese de Yakup Kadri ilk fırsatta Ankara'ya gelir. Ancak İsmet Paşa'yı Anadolu Kulübünde birç oynarken bulur. İsmet Paşa oyun oynarken yanına gidip onu çok merak ettiğini söyler ancak İsmet Paşa ona pek ilgi göstermez. Oyunu bitince kimseyle konuşmadan çıkıp gider. Yakup Kadri onun bu tavrı karşısında ne yapacağını bilemez. O sırada yanına bir garson gelir ve İsmet Paşa'nın onu dışarda beklediğini haber verir. İsmet Paşa onu alıp gizlice evine götürür.

Yakup Kadri daha sonra İsmet Paşa'nın Ankara'da gözetim altında tutulduğuna dair dedikodular duyar ancak Ankara'ya gelmeden önce İstanbul'da Mustafa Kemal'i Dolmabahçe Sarayı'nda ziyaret ettiğinde böyle soğuk bir hava sezmediği için duyduklarına inanmaz. Nitekim, birkaç gün sonra İstanbul'a gittiğinde İsmet Paşa'yı da orada bulur ve herkesin ona karşı saygılı davranmaya devam ettiğini görür. Ancak, Mustafa Kemal'in Ankara'ya hareket ettiği bir gün rıhtımdan motorlara binilirken İsmet Paşa bir anda gerilerde kalır ve kendine Yakup Kadri'nin bindiği motorda yer bulur. Kendisine hitap edenlere bile cevap vermeden asık bir yüzle oturduğu için Yakup Kadri ona selam bile vermek istemez.

Mustafa Kemal'in Ölümü ve İsmet Paşa'nın Tavrı

Haydarpaşa rıhtımına vardıklarında Mustafa Kemal, Yakup Kadri'ye Ankara'da çok kalmayacağını, dönüşünde onunla görüşmek istediğini söyler. Yakup Kadri Prag'daki görevine geri döneceğini söyleyince bu sefer iyi yolculuklar diler. Bu, Yakup Kadri'nin Mustafa Kemal'den duyduğu son şey olur.

Bir süre sonra İstanbul'a geri geldiğinde onu ölüm döşeğinde bulur. Mareşal Fevzi Çakmak'ın Ankara'dan çağrılıp kendisine cumhurbaşkanlığı teklif edildiğini ama onun reddettiğini, bunun üzerine aynı teklifin Meclis Başkanı Abdülhalik Renda'ya yapıldığını duyar. Yakup Kadri, Mustafa Kemal'in yerini İsmet Paşa'dan başka kimsenin dolduramayacağını düşünerek bu duyduklarına şaşırır. Ankara'ya gider gitmez ona ulaşmak ister ancak bir türlü ulaşamaz.

Cumhuriyetin on beşinci yılının kutlandığı akşam tebrikleri kabul eden Meclis Başkanı Abdülhalik Renda'yla selamlaşmak için sırada beklerken İsmet Paşa'yla göz göze gelir. Hemen yanına gidip elini sıkar ve onu aradığını ama ulaşamadığını söyler. İsmet Paşa "Evet, biliyorum, bana haber verdiler. Fakat, kendi kendime 'ne münasebetle?' dedim" diye karşılık verince Yakup Kadri ne diyeceğini bilemez. İsmet Paşa onu o akşam evine davet etse de aralarında geçen konuşma resmi bir sohbetin sınırlarını aşmaz.

Yakup Kadri ölüm haberini Prag'a geri döndüğü gün alır. İstanbul'a gelince artık cumhurbaşkanı olan İsmet Paşa'yı görmek ister ve Yalova'daki köşküne gider. Fakat o kadar soğuk bir şekilde karşılanır ki bütün öğleden sonrasını eşiyile birlikte Yalova'da turist gibi dolaşarak geçirir. Akşam davetli oldukları cumhurbaşkanı köşküne gittiklerinde İsmet Paşa'yı müzik takımını dalgın bir şekilde dinlerken bulurlar. Yakup Kadri onun yüzündeki ifadenin somurtkanlık mı, böhürlenme mi, tedirginlik mi yoksa devlet başkanı resmiliği mi olduğunu bir türlü anlayamaz. Üstelik, İsmet Paşa geceyi tek heceli kelimelerle konuşarak geçirince ortam daha da sıkıcı bir hâl alır. Sonunda İsmet Paşa'nın eşi, Yakup Kadri'nin eşini alıp götürünce Yakup Kadri İsmet Paşa'yla baş başa kalır. Çekoslovakya'da şahit olduklarından, Münih Konferansının getireceği barıştan bahsederken İsmet Paşa aniden eliyle dizine vurarak Atatürk'ün erken öldüğünden yakınıdır. O dakikadan sonra sohbetleri eskisi gibi arkadaşça bir şekil alır ve Yakup Kadri, İsmet Paşa'daki durgunluk hâlinin asıl sebebinin savaşla ilgili endişeleri olduğuna kanaat getirir.

Milli Şef

Yakup Kadri Ankara'ya gittiğinde İsmet Paşa'yı görmek için ne kadar uğraşırsa uğraşsın bir türlü başarılı olamaz. İsmet Paşa artık erişilmez bir kişidir. Öyle ki cumhurbaşkanı değil Milli Şef olarak bilinir. Yakup Kadri Dışişleri Bakanlığı tarafından Bağdat Elçiliğine tayin edildiğini öğrenince Bakan Şükrü Saraçoğlu'nu görmeye gider. Saraçoğlu, ona tayin listesini göstererek aslında önce Madrid'e tayin edildiğini söyler ama sözünü tamamlamadan susar. Yakup Kadri listede isminin kurşun kalemle çizilip Bağdat'ın karşısına geçirildiğini görünce bu değişikliğin Milli Şef tarafından yapıldığını anlar.

Bunun üzerine, Milli Şef'in Fethi Okyar'ı adalet, Ali Fuat Cebesoy'u da ulaştırma bakanı olarak atamasını bu kişilerin kendisine değil Atatürk'e karşı oldukları mesajını vermek için yaptığını düşünür. Atatürk'e yakın olan isimleri de zaman zaman kendisine karşı yeraltı faaliyetine giriştikleri ve muhalefeti çok sert eleştirdikleri için tasfiye ettiğine inanır. Kendisinin de muhalefeti çok sert bir dille eleştirdiği için uzaklaştırıldığına kanaat getirir.

Başbakan Refik Saydam aracılığıyla Milli Şef ile bir görüşme ayarlar. Görüşme sırasında İsmet Paşa, yaptığı hatayı düzelteceğini söyler ancak Yakup Kadri'nin onu görmek istemesinin sebebi Atatürk hakkında yazdığı bir kitabın onun tarafından okunmasını rica etmektir. Ona kitaptan bahsederken İsmet Paşa'nın bütün dikkatini yitirdiğini ve onu dinlemediğini hissederek. Yine de birkaç gün sonra elindeki taslağı ona gönderir.

Aradan zaman geçer. Lahey Elçiliğine tayin edilir. Bir yıl sonra Almanya'nın Hollanda'yı işgali üzerine tekrar Ankara'ya döner. Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel onu kitabı yayımlatmak için sıkıştırınca taslağın İsmet Paşa'da olduğunu ve kitap için onunla görüşmesi gerektiğini söyler. Hasan Bey, İsmet Paşa ile görüştüğünden sonra taslaktan çıkarılacak kısımları ve değiştirilecek cümleleri gösterince Yakup Kadri İsmet Paşa'nın taslağı okuduğunu ve tashih edilmesini istediği kısımları Hasan Bey aracılığıyla ilettiğini anlar. Kitap, sonunda 1947 yılında İsmet Paşa'ya ithafıyla yayımlanır.

Yakup Kadri ithaf kısmında yazdığı övgü dolu ifadeleri kitabın dördüncü baskısında da korur ancak İsmet Paşa ile ilgili tüm hisleri artık değişmiştir. Bunun sebeplerinden biri posta pullarında ve kâğıt paralarda Atatürk'ün yerine İsmet Paşa'nın resminin konmasıdır. Ayrıca, hâlâ Atatürk'e uygun bir anıtkabir inşa edilmemiş olması da onu üzer. Bu hislerinde yalnız değildir. Behçet Kemal Çağlar da iktidarı Atatürk'ün hatırasına gereken saygıyı göstermediği için sık sık eleştirir ancak İsmet Paşa onunla karşılaştığı ilk anda onu şiddetle azarlar.

Savaş Sırasında

Yakup Kadri, Lahey'den Hitler'in yanlış çıkarımlarla hareket ettiğini ve bir çıkmaza gireceğini düşünerek döndüğünde fikirlerini çevresiyle paylaşır ancak çoğunluk Almanların zaferine garanti gözüyle baktığı için onu yalnızca Refik Saydam ve İsmet Paşa ciddiye alır. İstanbul'a geldiği günün ertesinde kaldığı otelin lobisinde Refik Saydam'la karşılaşınca Refik Bey savaşın gidişatını ondan dinler ve kendisine söylediklerini İsmet Paşa'ya da anlatmasını ister. Yakup Kadri aynı günün akşamında İsmet Paşa'yla buluşup yaptığı analizleri aktarır. İsmet Paşa İngilizleri desteklemesine ve onun düşüncelerine katılmasına rağmen bunu ne basına ne de siyasi çevrelere yansıtır. Zira Yakup Kadri Ankara'ya gittiğinde gazetelerin Hitler'in zaferini ilan etmek için sabırsızlandığını görür. Müttefikleri İngiltere olduğu hâlde hükümetin, sahip olduğu baskı araçlarını devletin dış politikasına aykırı yayın yapan basına karşı kullanmamasına anlam veremez. Nitekim, gazeteler Hitler'i veya Naziliği savunduğu için değil herhangi bir siyasi kişiliğin yolsuzluğundan bahsettiği için kapatılır.

Yolsuzlukla Mücadele

Bir bakan zeytinyağı piyasasını tekeline alırken ve bir vali karaborsacıları korurken halk her yere sıçrayan yolsuzluk nedeniyle zor duruma düşer ve Yakup Kadri'nin karşılaştığı her meslekten kişi hükümetten, özellikle de İsmet Paşa'dan şikayet eder. Yakup Kadri, Bern Elçiliğine tayin edildiğinde Dışişleri Bakanlığına gittikten sonra İsmet Paşa'dan özel bir görüşme talep eder ve onu halkın hükümete ve kendisine karşı biriken öfkesine dair uyarır. Birkaç gün sonra Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nu ziyaret ettiğinde aynı şeylerden ona da bahsedince Saraçoğlu İsmet Paşa'yı kimin kıskırttığını şimdi anladığını söyler ve yakında gereken tedbirleri alacaklarını belirtir.

Kısa bir süre sonra Varlık Vergisi Kanunu çıkarılır. Yakup Kadri bu kanuna karşı çıkmaz ancak uygulamasını ne medeni ne hukuki ne de insani bulur. Üstelik, İsviçre'de görev yaparken kanunun uygulanış biçiminin Türkiye aleyhine olan etkilerini hafifletmek için çaba göstermek zorunda kalır.

CHP'nin Düşüşü

Yakup Kadri, İsviçre'nin hammadde kaynaklarından yoksun bir ülke olarak savaşın başlayacağını sezip buğday, darı, arpa, kömür, demir gibi ihtiyaç duyulan her şeyi on yıl yetecek şekilde stokladığını ve vatandaşlarının kullanımlarını sıkı sıkıya takip ettiğini belirtip Türkiye'nin böyle bir şeye girişmemesine hayıflanır. Zira kefen bile bulmakta güçlük çeken insanların şikayetleri 1946 yılında Demokrat Parti tarafından miting meydanlarında sık sık CHP'ye karşı kullanılır.

Demokrat Partinin güçlendiğini gören CHP, onun başarısını milli ahlâka aykırı kabul edilen şeyleri güçlü bir şekilde eleştirmesinde bulur. O nedenle, laiklik ve devrimcilik ilkelerinden taviz vermeye başlar. Yakup Kadri, İsviçre'de görev yaparken CHP'nin okullarda din dersine izin verdiğini, Köy Enstitülerinin kapatılmasına rıza gösterdiğini, hatta Ticani tarikatıyla iş birliği yaptığını okur.

Sonuncusuna inanmaz ancak 1949 yılında İstanbul'a geldiğinde Park Otel'in restoranından eşinin kardeşi Burhan Belge ve akrabası Suat Bey'le ayrılmak üzereyken Demokrat Parti Başkanı Celal Bayar ile Refik Koraltan'ı görür. Burhan Bey Demokrat Partiden ayrıldığı, Suat Bey de CHP Beyoğlu ilçe başkanı olduğu için onları zor durumda bırakmak istemez ama yine de Celal Bey ve Refik Bey'le selamlaşır. Teklif üzerine masalarına oturur.

Celal Bey Demokrat Parti'nin demokrasi mücadelesini nasıl bulduğunu sorar. Yakup Kadri sert ve kırıcı bulduğunu söyler. Bunun üzerine Celal Bey CHP'nin daha kırıcı olduğunu söyler ve Bursa'da laiklik üzerine yaptığı bir konuşmanın *Sebilürreşad* adlı bir dergi tarafından onu dinsizlikle suçlamak için kullanıldığını, CHP'nin de bu dergiden binlerce alıp ülkenin her yerine dağıttığını anlatır. Üstelik, Celal Bey konuyu İsmet Paşa'ya sorduğunda İsmet Paşa önce olandan haberi olmadığını sonra da bir itirafta bulunur gibi CHP'li arkadaşlarının onun bir zaafından istifade ettiğini söyler.

Yakup Kadri, ertesi akşam yemeğe davetli olduğu Dolmabahçe Sarayı'na gidince Celal Bey'le aralarında geçen konuşmayı İsmet Paşa'ya anlatır. Fakat İsmet Paşa, Celal Bey'e zaafından istifa etmişler dediğini hatırlamadığını söyler. Yakup Kadri, bu akşamdan sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün tüm çabalarının kişisel hırslar uğruna harcandığını düşünür ve İsmet Paşa'yı bir çınar ağacının kırılan dalı gibi görmeye başlar. Tahran'da görev aldığı süre boyunca Türkiye'den iyi haberler bekler.

1950 yılında ülke seçimlere hazırlanırken General Kâzım Orbay ile İsmet Paşa'nın başyaveri olan Albay Cevdet Tolgay, Rıza Şah Pehlevi'nin cenaze törenine katılır. Yakup Kadri onlardan İsmet Paşa'nın seçimlerden galip çıkacağına inandığını öğrenir. Fakat iki gün sonra sonuçları radyodan dinledikten sonra iki misafiri de aceleyle Türkiye'ye döner. Yakup Kadri onlar aracılığıyla İsmet Paşa'ya artık bir muhalefet partisi olan CHP'ye destek olmak için elinden geleni yapmak için hazır olduğu haberini gönderir. İsmet Paşa mektubunda şimdilik olayların gidişatını izleyecekleri cevabını verir.

Yakup Kadri birkaç ay sonra Ankara'ya gittiğinde İsmet Paşa onu köşkünün kapısında karşılayıp sıkıca sarılır. O gece Yakup Kadri onun uzun bir süredir yalnız kaldığını ve devlet kademelerinde olan bitenlerden habersiz bırakıldığını anlar. Nitekim, yemekten sonra briç oynamayı teklif ettiğinde Yakup Kadri oyun arkadaşlarının kimler olacağını merak eder. İsmet Paşa, oğlu Ömer'den Nihat Erim'le Kemal Satır'ı arayıp briç oynamaya davet etmesini, eğer gelmeyen olursa kendisinin oyuna dahil olmasını ister. İki davetli de gelir. Yakup Kadri, o akşamdan sonra her fırsatta İsmet Paşa'yı ziyaret eder.

Bir gün köşke gittiğinde İsmet Paşa'yla hanımını telaşlı bulur. Ne olduğunu sorduğunda İsmet Paşa'dan oğlu Ömer'i yargılanmak üzere İstanbul'a yolcu edeceklerini öğrenir. Ömer Bey, 1945 yılında gerçekleşen bir cinayetten sorumlu tutulmaktadır. Yakup Kadri havaalanına kendisi de gitmek isteyince İsmet Paşa bunun siyasi bir hâl almasını istemediğini söyleyerek kendisi gelene dek beklemesini rica eder. Yakup Kadri, siyasi gerilimlerin yanında bir de böyle bir iftirayla uğraşmak zorunda kaldığı için İsmet Paşa'ya çok üzülür.

CHP'de Değişim

1950 seçimlerindeki hezimetin ardından toplanan kurultayda İsmet Paşa'nın genel sekreterlik için önerdiği Nihat Erim yerine Kasım Gülek seçilir. Yakup Kadri daha sonra Manisa delegeleriyle konuştuğunda herkes İsmet Paşa'nın baskılarından yıldıdığı için şeflik rejimine karşı tepkilerini bu şekilde gösterdiğini ifade eder.

Yakup Kadri'ye göre artık CHP'nin iki merkezi vardır; biri İsmet Paşa'nın Çankaya'daki evi, diğeri de Ulus'taki parti genel merkezi. Partinin dağılmasından korkarken hükümetin meclise danışmadan Kore Savaşı'na katılma kararı alması muhalefeti harekete geçirir. Fakat hükümet lehine haber yapan basın bu karşı çıkışı CHP'nin NATO karşıtlığı olarak yorumlar. Yakup Kadri, partisinin kendini halka doğru şekilde ifade etme konusundaki yetersizliğini kendi iç çekişmeleriyle yüzleşmekten korktuğu için özeleştiride bulunmaktan kaçınmasına bağlar.

Demokrat Partinin 1954'teki zaferinden bir yıl sonra emekli olarak Bern'den Ankara'ya döndüğünde İsmet Paşa'yı her zamankinden daha yalnız bir hâlde bulur. Bir gün sohbet esnasında ona "Atatürk şu benim çektiklerimin yüzde birine tahammül eder miydi?" diye sorunca Yakup Kadri, hiçbir şey

söylemeden önüne bakar. Onun bir tür "Atatürk kompleksi" yaşadığını ama Atatürk'ün kendini en başta böyle zor durumlara düşürmeyeceğini düşünür.

Partinin yeni genel merkezine gittiğinde kendini bir cenaze evinde gibi hisseder. İçerde idare işlerini gören asık suratlı kimseler dışında sadece Kasım Gülek'i bulur. Kasım Gülek, savcılıktan yeni geldiğini, hükümeti eleştirdiği her sözü için kendisine bir dava açıldığını anlatıp çantasından bir sürü dosya çıkarır. Yakup Kadri onun bu tavrında politik bir ihtiras sezer. Zira Kasım Gülek bu davalar sayesinde kendini gözü yılmaz bir muhalefet lideri olarak konumlandırmaktadır.

Yazma İhtiyacı ve Sonuçları

Yakup Kadri, her şeye rağmen hükümette bir İsmet Paşa fobisi olduğunun farkındadır. Hemen her akşam yemek yediği Ankara Palas'ta Adnan Menderes'le aynı masada bulunduğu Demokrat Partililer daima İsmet Paşa aleyhine konuşur. Yakup Kadri nezaket gereği susar, Adnan Menderes de onu üzdüğünü fark edip sık sık özür diler ancak tüm bunlar Yakup Kadri'nin bu akşam yemeklerinde söyleyemediklerini kaleme alma arzusunu perçinlemekten başka işe yaramaz.

İstanbul'daki gazeteler tarafsızlık prensibini benimsediği, Atatürk'ün *Le Temps* ve *The Times* seviyesine çıkarmak istediği *Ulus* ise kapalıdır. O sırada Demokrat Partinin İzmir Milletvekili Cihat Baban çıkardığı *Tercüman* gazetesinde yazmayı teklif eder. Hatta başka bir günlük gazete yazmasını engelleyen sözleşme maddesini Yakup Kadri'nin *Ulus*'un yayın hayatına dönmesi ihtimalini düşünerek itiraz etmesi üzerine değiştirir.

Nitekim *Ulus* tekrar yayımlanmaya başlar. Yakup Kadri'ye burada yazdığı bir makalede Başbakan Adnan Menderes'e hakaret ettiği gerekçesiyle soruşturma açılır. Yakup Kadri'nin sonradan öğrendiğine göre bir gün Müsteşar Salih Korur, Menderes'e çeşitli belgeleri imzalatırken imzalamak üzere olduğu dosyanın Yakup Kadri aleyhine açılan dava dosyası olduğunu söyleyince Adnan Menderes fikri ve hissi terbiyesinin büyük bir kısmını eserlerinden edindiği yazarı dava edemeyeceğini belirtir. Zira Adnan Menderes, Yakup Kadri'yi İzmir'de kaldığı süre boyunca uzaktan seyretmiş hatta onu takip bile etmiş eski bir hayranıdır.

Tecrit Edilen İsmet Paşa

Yakup Kadri ve eşi, İran şahının Ankara'yı ziyareti dolayısıyla elçilikte verilen resepsiyona katıldığında İsmet Paşa'yla eşini bir köşeye çekilmiş, buldukları durumu yadigarcasına etrafa bakınırken görürler. İran şahı, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, TBMM Başkanı Refik Koraltan ve Başbakan Adnan Menderes birlikte yemekten dönüp herkesi selamlayarak bir odaya geçerler. Yakup Kadri, dışişleri bakanına şahı henüz göremediğini söyleyince bakan, istediği zaman yanına gidebileceğini, onun için bir aracı gerekmediğini söyler. Yakup Kadri, İsmet Paşa'nın da şahı görmek istediğini bildiğinden eski devlet başkanı olarak selamlamasının uygun olmadığını düşünüp aracılık etmek ister. Fakat İsmet Paşa resepsiyonu eşiyile birlikte hışımla terk eder. Dışarı çıkarken neden gittiğini soran elçilik memuruna da yüksek sesle konuşacak kimseyi bulamadığından şikayet eder.

İsmet Paşa'nın Yeni Stratejisi

İsmet Paşa bir süre devam eden bu öfkeli hâlini değiştirerek bir gün mecliste Adnan Menderes'i över. O sırada meclisteki odasında konuşmayı dinleyen Menderes hemen meclisteki toplantı salonuna gelip kürsüye çıkarak benzer bir karşılık verir. İsmet Paşa, ilerleyen günlerde İzmir'de yapacağı mitingde Adnan Menderes için özel olarak hazırladığı nutku İstanbul'da öğlunun evinde Yakup Kadri'ye okur. Yakup Kadri onun nutukta Adnan Menderes'ten çok önemli nitelikleri olan bir siyaset ve devlet adamı olarak bahsetmesinden rahatsızlık duyar. Bunun daha önce Adnan Menderes'i şiddetle eleştirmiş olan İsmet Paşa'yı tutarsız biri gibi gösterdiğini düşünür. İsmet Paşa'yı bu konuda uyarırken içeri Bedii Faik girer ve o da Yakup Kadri'yi destekler. Fakat biraz sonra Avukat Ekrem Amaç aldığı istihbarata göre Adnan Menderes'in iki parti arasındaki buzları eritme konusunda samimi olduğunu iletince ikisinin de sözleri boşa düşer.

Kısa bir süre sonra İsmet Paşa ilk defa diplomatik bir toplantıya davet edilir. Adnan Menderes ona çok yakın davranır. Daha sonra görüşmek üzere sözleşerek ayrılırlar. Ancak iki taraf da bir daha bir araya gelmez ve hükümetle muhalefet arasındaki çatışma eskisinden de şiddetli bir hâl alır.

Hürriyet Partisi

Demokrat Partinin artan baskısından bunalan milletvekilleri partiden ayrılarak Hürriyet Partisini kurarlar. Bunun üzerine İsmet Paşa, 1957 seçimlerinden önce bu yeni partiyle iş birliği yapmak ister. Yakup Kadri, Hürriyet Partisi Genel Başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'yla görüştüğünde onların da böyle düşündüğünü anlar ve iki parti arasında aracılığa başlar. Ancak Hürriyet Partililer İsmet Paşa'nın onları oyuna getirmesinden korkarken CHP'liler de Hürriyet Partisi içindeki entelektüellerin onların yerini almasından çekinir.

Yakup Kadri bir akşam İsmet Paşa'nın oğlunun İstanbul'daki evine gittiğinde İsmet Paşa'yla Fevzi Lütfi Bey ve Hürriyet Partisi Genel Sekreteri Dr. İbrahim Öktem'i yüzü asık bir şekilde otururken bulur. İsmet Paşa onu görünce elinde tuttuğu kağıdı ona uzatıp incelemesini ve hakemlik yapmasını rica eder. Yakup Kadri, kağıdın güç birliği şartlarıyla ilgili olduğunu görür ve İsmet Paşa'nın parti genel başkanlarının seçimi kazanmaları durumunda cumhurbaşkanlığı ya da başbakanlık gibi kilit mevkileri kabul etmemeleri şartından rahatsız olduğunu anlar. Dosyayı gözden geçirdikten sonra iyi niyetle yazılan bu metnin son kısmının aşırı idealist olduğunu belirtir. Bunun üzerine İbrahim Öktem politikada yeni olduklarını söyleyerek onu tasdik eder. Fakat İsmet Paşa, böyle şartlar hazırlayabildiklerine göre usta politikacılar oldukları karşılığını verir. Onlar gittikten sonra da Yakup Kadri'ye o şartın bizzat kendisine karşı konduğunu, ona güvenmediklerini, bu durumda onlarla iş birliği yapmanın doğru olmadığını söyler.

Yine de seçim yaklaşırken iş birliğine giderler ama hükümetin bir kanun değişikliği nedeniyle iş birlikleri kağıt üstünde kalır. Fakat seçimden sonra Hürriyet Partililerin CHP'ye katılımıyla Demokrat Parti bir azınlık iktidarına dönüşür.

Darbeye Giden Yol

İnsanlar hem hayat pahalılığından şikayet eder hem de seçimlerde Demokrat Partiye oy vermeye devam eder. Yakup Kadri, bu tutarsızlığa inanmaz ama bir yandan da iktidarı eleştiren partisinin sorunlara nasıl çareler bulacağını açık bir dille aktarmadığını düşünür. Zira insanlar CHP'nin 1940 yılında çıkardığı devletin ekonomik yetkilerini genişleten Milli Korunma Kanunu nedeniyle CHP'yi hâlâ suçlamaktadır. Demokrat Parti de ne zaman ekonomik durumun kötülüğünden şikayet edilse muhalefeti geçmiş zamanın sıkıntılı günlerini hatırlatarak susturur. Hâl böyleyken İsmet Paşa meşruiyetini kaybeden bir iktidara karşı direnmenin hak olduğunu beyan eder.

Bunun üzerine hükümet 18 Nisan 1960'da İsmet Paşa'nın darbeyi teşvik ettiğini düşünerek Tahkikat Komisyonu kurar. Yakup Kadri, İsmet Paşa'nın böyle bir niyeti olduğuna asla inanmaz. Bir akşam bir arkadaşıyla birlikte onunla sohbet ederken arkadaşı artık mutlaka harekete geçmek gerektiğini söyleyince ona hükümetin bir darbe rejimi yürüttüğünü, yapılması gerekenin işleri kanuna uygun hâle sokmak olduğunu söyler.

Bir süre sonra Yakup Kadri, parti il başkanı olan Şemsettin Günaltay'ın evindeyken hükümeti eleştiren muhalif gençlerin bir kısmının tutuklandığını öğrenir. Evine dönerken yolda karşılaştığı gençler halk ve parti tarafından yalnız bırakıldıklarından şikayet ederler. Yakup Kadri *Ulus*'ta yazdığı yazıların gençlerin bu hâlinde manevi bir sorumluluğu olup olmadığını ve onları partinin örgütleyip örgütlenmediğini sorgular ancak sonunda, gençlerin isyanının bir siyasi partiyi de aştığına kanaat getirir. Nitekim, birkaç gün sonra askerler tarafından yerlerde sürüklenen Rektör Sıddık Sami Onar'ı ziyarete gittiğinde Sıddık Bey ona sıkıyönetim kumandanının öğrencileri aç ve susuz bırakmakla tehdit ettiğini ama gençlerin yılmadığını ama kendisinin gelecekte pek umutlu olmadığını anlatır.

27 Mayıs Darbesi

Yakup Kadri İzmir'de akrabası Fevzi Lütfi Bey'in evinde misafirken sabah erken saatlerde uyandırılıp radyo başına çağrılır. Radyodaki ses ordunun yönetime el koyduğunu haber vermektedir. Bu haberin etkisini görmek için öğleden sonra şehri turlamaya çıktığında herkesin hayatına hiçbir şey olmamış gibi devam ettiğini görür ancak her zaman gürültülü olan kahvehâneler sessizdir. Demokrat İzmir matbaasına gittiğinde darbeye ilgili değişik kaynaklardan değişik bilgiler geldiğini, henüz bu olup bitenlerin başındaki kişinin kim olduğunun teyit edilmediğini öğrenir.

Ancak herkesin ağzında Aga Cemal diye birinin adı dolaşmaktadır. Yakup Kadri bu ismi İstanbul'da tanıştığı bir subaydan duymuştur. Subay, Kara Kuvvetleri Kumandanı Cemal Paşa'nın herkesçe

sevilen biri olduğu için Aga Cemal diye bilindiğini, eğer bir harekete girişecek olurlarsa başlarındaki ismin o olacağını söylemiştir. Nitekim ertesi gün Cemal Gürsel özel bir uçakla İzmir'deki evinden alınıp Ankara'ya götürülür.

Yakup Kadri İsmet Paşa'yı durumdan memnun görmediği için sebebini sorar, İsmet Paşa, neden memnun olmadığını darbeyi yapan Milli Birlik Komitesini kastederek "Bu kurmay subaylar gelir ama gitmesini bilmez" diyerek açıklar. Yakup Kadri onun bu hükmü Mustafa Kemal Atatürk'ü kastederek verdiğini düşünür ama memnuniyetsizliğinin asıl sebebinin darbenin ertesinde Cemal Gürsel'i arayıp emrinde olduğunu bildirmesine rağmen Cemal Paşa'nın onun tecrübelerinden faydalanmak için hiçbir adım atmaması olduğuna inanır.

Sonrası

Milli Birlikte Komitesi Yakup Kadri'ye Kurucu Meclis üyeliği teklif eder. Yakup Kadri kendisinin CHP'li olduğunu söyleyerek bağımsız birini seçmelerinin daha uygun olacağını söyler. Ancak komite onun için bağımlılık ya da bağımsızlık gibi bir durumun söz konusu olmadığını bildirir. Komite bağımsızlarla çalışmayı prensip edinse de özellikle eski rejimin tasfiye sürecinde kişisel çıkarlar nedeniyle birçok önemli isim görevinden alınır. Bunlar arasında Tıp Fakültesinden önemli profesörler de yer alır. Yakup Kadri bu durumu *Ulus*'a yazdığı makalelerinde şiddetle eleştirir.

Yüce Adalet Divanı tarafından Anayasayı ihlal etme, antidemokratik kanunlar çıkarma, insan haklarını çiğneme, vatandaşları birbirine düşürme, devleti iflasa sürükleme gibi gerekçelerle görülen dava, özel hayata dair detayların çirkin bir şekilde teşhir edildiği ve zaman zaman da Demokrat Parti ile CHP arasında geçen bir davaya dönüştüğü için darbenin yarattığı memnuniyet havası yavaş yavaş yok olmaya başlar.

Milli Güvenlik Komitesi yeni kurulan Adalet Partisine güvenmediği için 1961 seçimleri yaklaşırken CHP'nin nabzını ölçmek için bir toplantı düzenler. CHP'liler seçimi büyük farkla kazanacaklarını ifade ederlerken Yakup Kadri, 27 Mayıs'ın olumlu etkisinin neden yavaş yavaş yok olmaya başladığını sorar ve var olan koşullarda CHP'nin artık büyük farkla kazanma ihtimalinin kalmadığını belirtir.

Nitekim, CHP gittiği her miting bölgesinde soğuk bir şekilde karşılanır. Yakup Kadri, İsmet Paşa'nın İzmir'de yapacağı bir konuşmadan sonra Manisa'da da bir konuşma yapmasını teklif edince Manisa il başkanı eğer böyle bir şey olursa alacakları azıcık oydan da olacaklarını söyler. Yakup Kadri insanların arasında biraz zaman geçirince kiminin arazisinin kayırılan bir siyasi figür tarafından haksız bir şekilde elinden alındığını, kiminin Demokrat Partili olduğu gerekçesiyle haksız soruşturmalardan geçtiğini öğrenir. CHP'nin bir kahvehânedede organize ettiği bir toplantıya gittiğinde İsmet Paşa'nın o akşam bir konuşma yapacağını ve radyodan dinleyebileceklerini söyleyince içerdekilerin bir kısmı sessizce çıkıp gider. Kalanların bir kısmı İsmet Paşa'yı dinlerken sinirlenir bir kısmı da uyuklar. Herkesin duygulanıp gözlerinin dolmasını beklerken karşılaştığı manzara Yakup Kadri'yi şaşırtır. Bunun üzerine İsmet Paşa'yı neden istemediklerini kendi akrabalarına sorar. Akrabaları onu kindar biri olarak tanıdıklarını ve ülkeyi huzursuzluğa sürüklediğini ama gerçek sebebinin hangisi olduğunu bilmediklerini söylerler.

Seçimlerden Sonra

CHP seçimlerde beklediği başarıyı elde edemez. İsmet Paşa'nın meclisi açtıktan sonra yorgun olduğunu belirtip ayrılması üzerine Yakup Kadri ikinci en yaşlı milletvekili olarak geçici başkanlık görevini üstlenir. Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde meclis başkanlarına ayrılan odada istirahat ederken içeri Milli Birlik Komitesinden General Fahri Özdilek'le Albay Sezai Okan telaşlı bir şekilde girer ve CHP'lilerin Cemal Paşa yerine İsmet Paşa'ya oy vereceklerini duyduklarını söylerler. Yakup Kadri, bunun doğru olmadığını açıklamaya çalışır ama böylece İsmet Paşa fobisinin sadece halkta değil onlarda da geliştiğini anlar.

İlk koalisyon hükümeti siyasi mahkûmların affı hakkında uzlaşmadığı için dağılır; Adalet Partisi CHP'den 24 saatlik süre ister, ancak CHP'li milletvekilleri bunu bir gece toplantısında reddeder ve marş okuyarak meclisi terk eder.

Yakup Kadri, sonrasında sırtını eskisinden daha güçlü bir koalisyon hükümetine dayayan CHP'nin bu sefer mecliste yalnız kalan Adalet Partisine gövde gösterileri yapmaya başlamasından rahatsız olur. *Ulus*'taki bir yazısında CHP saflarında olmaktan utandığını yazar.

İsmet Paşa'nın Değişen Tutumu

Yakup Kadri için 27 Mayıs hasta bir bedene yapılan ameliyattır ancak neşterin değdiği yerden hâlâ irin akmaktadır. Bunu durdurabilecek tek kişi İsmet Paşa olmasına rağmen iktidarda kalmak için meclise daima ordunun her an yönetimi ele geçirebileceği mesajını verir. Ancak Talat Aydemir adlı bir askerın 22 Şubat 1961'de bulunduğu darbe girişimini kararlı bir şekilde önler. Yakup Kadri, İsmet Paşa'nın bu kararlı duruşunun ardındaki sebebin darbenin onun kendi iktidarını hedef alması olduğunu belirtir. Fakat aynı İsmet Paşa aynı askerın 21 Mayıs 1963'te tekrar darbe girişiminde bulunduğu gece kendisini arayan Hasan Dinçer ile Celal Karasapan'a, onlarla konuşmaya bile lüzum görmeden, eşi aracılığıyla böyle bir şeyin olmayacağını, çocukluk etmemeleri gerektiğini iletip uykusuna devam eder. Onun gibi pımpirikli bir devlet adamının bu vurdumduymazlığı siyasi çevrelerde çeşitli dedikodulara yol açar.

Temalar

Çatışma Yakup Kadri'nin politik anılarının tamamı farklı taraflar arasındaki çatışmaları içermekte. Öncelikle, milli mücadelenin siyasi kadrosunu oluşturan Anadolu ve Rumeli Müdafaaı Hukuk Cemiyeti, M.M. Grubu olarak bilinen Müdafaaı Milliye Grubu ve İttihat ve Terakkiciler arasındaki çatışmada ikinci grup birinci grubu Anadolu'yu temsil etmeye yetkin görmezken sonuncu grup diğer tüm siyasi oluşumları bastırmak ister. İkinci olarak, Mustafa Kemal Atatürk ile İsmet İnönü Mustafa Kemal'in ölümüne dek çeşitli sebeplerle çatışmaya devam eder. Üçüncü olarak, milletvekilleri hiçbir prensipte anlaşamadığı için partinin çekirdek kadrosu bazı isimleri tasfiye etmeyi planlarken muhalifler örgütlenip Terakkiperver Cumhuriyet Partisini kurar. Dördüncü olarak, Şeyh Said'in örgütlediği ayaklanma hem ülke içinde silahlı bir çatışmaya hem de mecliste milletvekilleri arasında ayrılığa yol açar. Beşinci olarak, Yakup Kadri'nin cumhuriyetin devletçilik prensibini halka açıklamak için kurduğu *Kadro* dergisi milletvekilleri tarafından sosyalizm propagandası yaptığı gerekçesiyle eleştirilir ve Yakup Kadri ile parti arasında çatışmaya sebep olur. Altıncı olarak, Mustafa Kemal'in isteğiyle kurulan Serbest Cumhuriyet Partisi ülke içinde CHP'ye karşı kışkırtıcı bir işlev görür ve partinin başkanı Fethi Okyar ile milletvekilleri arasında çatışma ortaya çıkar. Son olarak, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünün ardından İsmet İnönü'nün Milli Şef rejimini kurması Demokrat Partiyi doğurur ancak Demokrat Parti de kendi baskıcı rejimini inşa eder ve bu, darbeyle sonuçlanır.

Tutum belirlemek Yakup Kadri kendi fikirlerini belirtmekten ve olaylara karşı tutum almaktan çekinmeyen biridir. Halife ve eski hanedan mensuplarına bağlanan aylık konusunun cumhurbaşkanlığı bütçesinden öncelikli tutulup bütçe tasarısının en başına yerleştirilmesine öfkelenildiği için sert bir eleştiri yazısı kaleme alır. Milletvekillerinin bile devletçilik prensibinin ne olduğunu bilmediğini görerek bir dergi çıkarır. İkinci Dünya Savaşı sırasında herkes Hitler'in zaferine garanti gözüyle bakarken o, Almanya'nın bir çıkmaza girmek üzere olduğunu ifade eder. İsmet İnönü'yü devlet kademelerindeki yolsuzluğa dair uyarmaktan çekinmez. Başbakan Adnan Menderes'in İsmet İnönü hakkındaki fikirlerini duyduğu ama nezaketen sustuğu için düşündüklerini gazetede kaleme alır ve Adnan Menderes'i de şiddetle eleştirir. Koalisyon hükümeti kurulduğunda CHP'nin mecliste yalnız kalan Adalet Partisine gövde gösterisi yapmasından rahatsızlık duyduğu için partisinden utandığını ifade etmekten kaçınmaz.

Hayal kırıklığı Yakup Kadri zaferden sonra İstanbul'a geri döndüğünde milli mücadelenin başarılı olmasından memnun insanlar değil, bölünmüş bir şehir bulur. Bu, onun zaferden sonra yaşadığı ilk hayal kırıklığıdır. İsmet İnönü'den başka kimsenin başbakan olamayacağını düşünürken Mustafa Kemal ve çevresinin İsmet İnönü'ye iktidar alanı tanımak istememesini anlamlandıramaz. Ancak İsmet İnönü nihayet başbakan olduğunda yayılan yolsuzluk haberleri karşısındaki tutumundan rahatsız olur. Üstelik, İş Bankasından aldığı krediyi ödeyemediği için evini satmak istediğini söylediğinde İsmet İnönü'nün onun kendi çıkarlarını düşünmeden hareket edişini çocukluk olarak yorumlayışını asla unutamaz. Mustafa Kemal'in ölümünün ardından İsmet İnönü kendini erişilemez bir noktaya yerleştirdiğinde İsmet İnönü onun için çözülmesi gereken bir yapboza dönüşür. Onun tavırlarını güncel politik sorunların yarattığı stresle açıklamaya çalışsa da zamanla posta ve pullardan Atatürk'ün resmini kaldırtıp kendi resmini koydurması ve Atatürk'ün hatirasına gereken önemi

göstermemesi ona karşı olan düşüncelerini değiştirir. İsmet İnönü onun için artık milli bir kahraman değil, kendi iktidarını korumak için yeni yeni stratejiler geliştiren iyi bir politikacıdır.

Bibliyografya

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Politikada 45 Yıl*. İstanbul: İletişim, 2006 [1968].